Nieuwe waarnemingen aan de Bramesprinkhaan (*Pholidoptera griseoaptera*) in Nederland

R. Kleukers
EIS-Nederland
postbus 9517
2300 RA Leiden

Mededeling EIS-Nederland nr. 58

Samenvatting
In tegenstelling tot andere West-Europese landen als Duitsland en Frankrijk, is de Bramesprinkhaan (*Pholidoptera griseoaptera*) in Nederland een vrij zeldzame soort. Door de recente intensivering van de inventarisaties wordt een duidelijker beeld van de Nederlandse verspreiding verkregen. In de loofbossen van Zuid-Limburg en op de stuwwalcomplexen van Nijmegen en Wageningen is de soort zeer algemeen. Daarbuiten is hij zeer sterk gebonden aan de rivieren de Maas, Rijn en IJssel. Verder zijn er nog populaties op de Veluwe en in de Achterhoek en Twente. Op de Veluwe blijkt de Bramesprinkhaan plaatselijk zeer algemeen te zijn in licht naaldbos met een ondergroei van blauwe bosbes.

Inleiding
De Bramesprinkhaan (*Pholidoptera griseoaptera*) is in grote delen van Europa een algemene tot zeer algemene soort. Duijm & Kruseman (1983) schalen *P. griseoaptera* ook voor Nederland als een zeer gewone soort in, ondanks het geringe aantal vindplaatsen. Ze wijten dit aan het feit dat er nog te weinig naar deze soort is gezocht.
Sinds het EIS-project 'De sprinkhanen en krekels van Nederland' in 1990 van start ging is er veel nieuwe informatie verzameld. In dit artikel worden de nieuwe gegevens over het voorkomen van de Bramesprinkhaan besproken.

Huidige voorkomen in Nederland
In figuur 1 staan de recente vindplaatsen van de Bramesprinkhaan in Nederland weergegeven. De meeste gegevens zijn afkomstig uit het EIS-bestand, een deel komt uit de literatuur (Cuppen, 1985 & 1986; Cuppen & Blankena, 1990). De soort komt in Zuid-Limburg veel voor aan de randen van loofbossen, langs beken en op allerlei plekken met hogere vegetatie. De adulte dieren zitten nooit veel hoger dan 1,5 meter boven de grond. In het voorjaar worden de jonge dieren vaak in grasland aangetroffen. Verder komt de Brame–sprinkhaan voor op de stuwwallen bij Nijmegen en Wageningen, op de Veluwe (zie volgende paragraaf), plaatselijk in de Achterhoek, in Twente langs de Duitse grens en langs de grote rivieren.

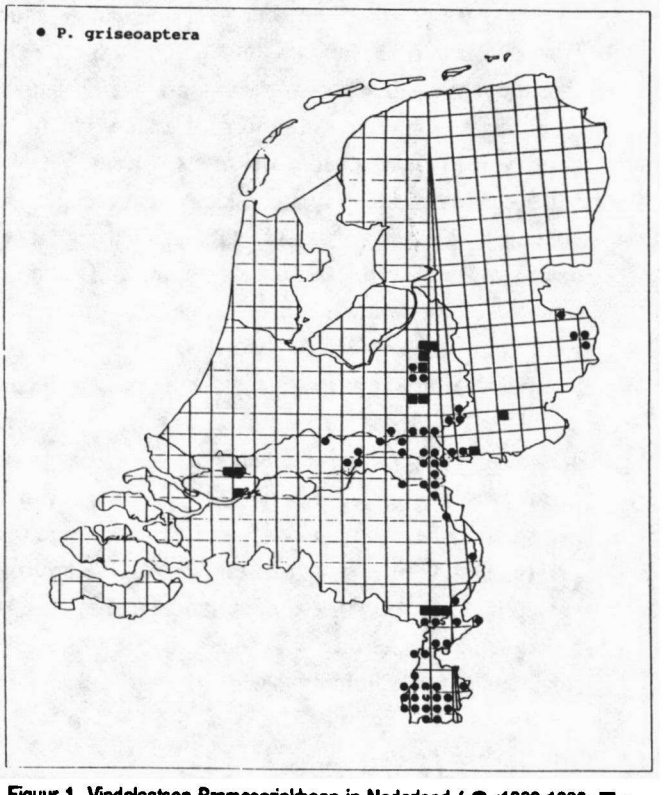

Figuur 1. Vindplaatsen Bramesprinkhaan in Nederland (● :1980-1990; ■ : nieuwe vondsten in 1991); bron: EIS-bestand

De nauwe binding met de grote rivieren is zeer opmerkelijk. De soort komt meestal alleen binnen een afstand van enige honderden meters van de rivier voor, in heggen, op dijken met ruige vegetatie, in braamstruwelen en op ruderale plaatsen. Hier en daar worden er wel populaties op grotere afstand van de rivier gevonden, maar het is, gezien zijn biotoopkeuze, vaak onverklaarbaar waarom hij niet op veel meer plaatsen in het achterland voorkomt.
Opvallend zijn de nieuwe vindplaatsen langs de Oude Maas en Dordtsche Kil bij Dordrecht (Mostert & Van Heerden, dit nummer).

Transport over water?

De opvallende binding met de rivieren, gecombineerd met de geringe mobilteit van de (brachyptere) adulte dieren, zou wellicht kunnen duiden op een speciaal verspreidingsmechanisme van deze soort. Het is namelijk mogelijk dat de eieren, die door de vrouwtjes in dood hout worden gelegd, door de rivier worden vervoerd. Bij hoog water zouden dan stukken hout meegenomen kunnen worden en stroomafwaarts worden afgezet (zie ook: Mostert & Van Heerden, dit nummer). Dit zou dan een verklaring kunnen zijn voor het discontinue verspreidingspatroon langs de rivieren.
Normaal gesproken verwacht je dat populaties die dicht bij elkaar liggen ook nauw verwant zijn. Als het veronderstelde verspreidingsmechanisme voor de Bramesprinkhaan klopt, dan is het mogelijk dat de populaties langs de rivieren onafhankelijk van elkaar ontstaan zijn. Een onderzoek naar de genetische verwantschap van de verschillende populaties kan aantonen in hoeverre vervoer van eieren door de rivier een rol speelt bij het ontstaan van het verspreidingsbeeld van deze soort.

Voorkomen op de Veluwe

In figuur 2 staan de recente waarnemingen van de Bramesprinkhaan op de Veluwe. Hoewel hier dit seizoen veel aanvullend onderzoek gedaan is, werd de soort lang niet overal aangetroffen. Het kerngebied lijkt te liggen in de Kroondomeinen, ten westen van Apeldoorn. Er moet echter opgemerkt worden dat de Bramesprinkhaan vrij gemakkelijk over het hoofd gezien kan worden, als men een gebied alleen 's morgens en vroeg in de middag bezoekt. De mannetjes produceren hun karakteristieke chirpjes namelijk vooral in de namiddag en avond. Het lijkt er wel op dat naarmate het seizoen vordert, de mannetjes vroeger op de dag actief worden. Hier is echter geen speciaal onderzoek naar gedaan.
Op de Veluwe komt de Bramesprinkhaan, net als bij de andere vindplaatsen in Nederland, in braamstruwelen en ruige vegetatie in bermen en langs bosranden voor. Opvallend is echter dat de hoogste dichtheden op de Veluwe bereikt worden in licht naaldbos met een ondergroei van Blauwe bosbes (mond. med. R. Griffioen en schrift. med. R. Tienstra). Hier is het vaak de enige sprinkhanensoort.

Conclusie

Met deze tussenbalans mag geconcludeerd worden dat de suggestie van Duijm & Kruseman (1983), dat *P. griseoaptera* een algemene tot zeer algemene soort in Nederland is, voorbarig genoemd mag worden. Na uitgebreidere inventarisaties mag gesteld worden dat het beperkte voorkomen van de soort reëel is. De soort ontbreekt in grote delen van het land, maar komt vaak wel in erg hoge dichtheden voor.

Dankwoord

Van de volgende personen zijn waarnemingen uit het EIS-bestand gebruikt voor dit artikel:
W. Bongers (Wageningen); H. Breeuwer (Groningen); H. van Buggenum (Susteren); J. van de Coelen (Maastricht); W. van de Coelen (Maastricht); H. Cuppen (gemeente Apeldoorn); H. Erkenbosch (Maastricht); M. Fliervoet (Arnhem); R. Griffioen (Zeist); R. Haselager (Groningen); A. van Heerden (Pijnacker); D. Hermes (Geldrop); R. Kleukers (Leiden); K. Mostert (Delft); J. Musters (Nijmegen); A. Noordam (Leiden); B. Odé (Amsterdam); K. Reinink (Velp); J. de Rond (Lelystad); R. Tienstra (Luinjeberd); W. Vergoossen (Echt); H. van Wezel (Nijmegen); J. Wieringa (Wageningen); T. Zeegers (Enschede)

Literatuur

Cuppen, H.P.J.J., 1985. Een onderzoek naar de flora en fauna van het gebied Apeldoorn-West. Rapport gemeente Apeldoorn (Sector Milieu), 42 p.

Cuppen, H.P.J.J., 1986. Een onderzoek naar de flora, vegetatie en fauna van het gebied Uddel-Meerveld. Landschapsecologische basisstudies Apeldoorn 3: 1-23.

Cuppen, H.P.J.J. & G.J. Blankena, 1990. Flora, vegetatie en fauna van het gebied Beekbergen-Loenen. Landschapsecologische basisstudies Apeldoorn 13: 1-49.

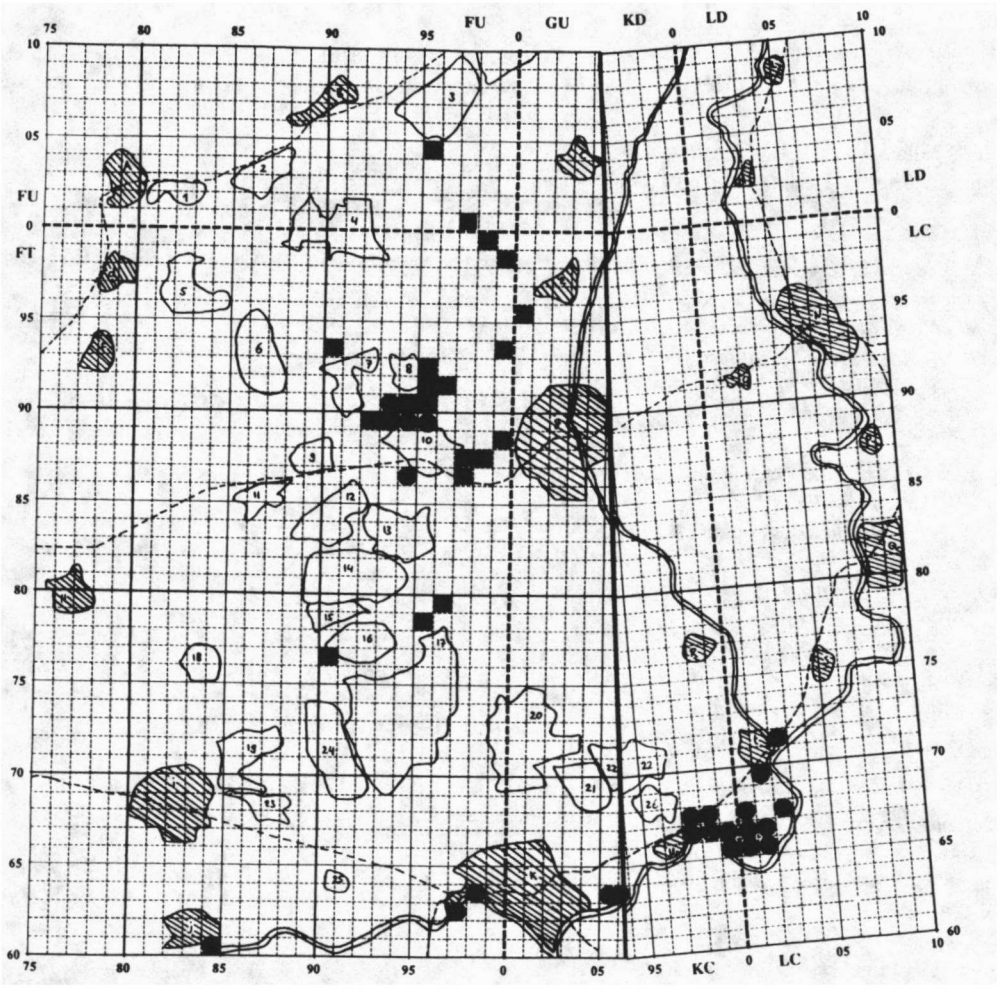

Figuur 2. Vindplaatsen van de Bramesprinkhaan op de Veluwe
● : 1980-1990 ; ■ : nieuwe vondsten in 1991
bron: EIS-bestand

Legenda
Plaatsen
A. Harderwijk
b. Nunspeet
C. Epe
D. Ermelo
E. Vaassen
F. Putten
G. Apeldoorn
H. Barneveld
I. Ede
J. Wageningen
K. Arnhem
L. Wijhe
M. Olst
N. Deventer
O. Twello
P. Gorssel
Q. Zutphen
R. Eerbeek
S. Brummen
T. Dieren
U. Rheden
Gebieden
1. Beekhuizerzand
2. Hulshorsterzand
3. Doomspijkse Heide
4. Elspeetsche Heide
5. Ermelose Heide
6. Houtdorperveld
7. Uddelsche Buurtveld
8. Hoogsoerensche veld
9. Caitwickerzand
10. Asselsche Heide
11. Kootwijksche Veld
12. Kootwijkerzand
13. Radio Kootwijk
14. Harskampsche Zand
15. Zuiderheide
16. Otterlosche Zand
17. De Hoge Veluwe
18. Wekeromsche Zand
19. Ederheide
20. Terletsche Heide
21. Rozendaalsche Veld
22. Rheder- en Worthrederheide
23. Ginkelsche heide
24. Planken-Wambuis
25. Wolfhezerheide
26. Rhedensche Heide

Résumé

Nouvelles observations de *Pholidoptera griseoaptera* aux Pays-Bas

Pholidoptera griseoaptera est une espèce assez rare aux Pays-Bas, contrairement à ce qui est le cas en Allemagne ou en France. Grâce à l'étude intensive des Orthoptères, lors des dernières années, sa répartition est devenue plus claire. L'espèce ets tres commune dans les bois du Limbourg méridional et sur les 'stuwwallen' (côtes) de Nijmegen et Wageningen. Ailleurs elle est très locale, la plupart des localités étant situées près des grandes rivières (Maas, Rijn, IJssel). Il existe quelques populations dans le Veluwe, le Achterhoek et en Twente. Dans le Veluwe, l'espèce est localement très commune dans des bois de conifères avec strate herbacée de Myrtilles.